

De les rutines als mecanismes. Una contribució a la recerca empírica sobre producció periodística¹

Jaume Soriano

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació
 08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

El panorama de la recerca en producció periodística sembla revifar després d'un període de sequera iniciat a principis dels anys noranta. Després de l'èxit dels newsmaking durant la dècada dels setanta i bona part dels vuitanta, l'interès dels investigadors en aquest camp de les ciències de la comunicació s'ha orientat en direccions molt diverses. Algunes han abordat qüestions tan cabdals com les relacions entre fonts i periodistes, d'altres el determinisme del format periodístic en l'elaboració dels continguts, i un volum important s'han preocupat per analitzar les cultures de notícies que generen els periodismes especialitzats. Una característica comuna a totes elles és que s'han desenvolupat al marge de l'estudi de la lògica de funcionament de les redaccions, la qual cosa ha depreciat els treballs d'observació en aquestes. Precisament l'article reflexiona sobre la necessitat d'enfortir la recerca a l'interior de les redaccions.

Paraules clau: producció periodística, epistemologia, explicació/comprensió.

Abstract. *From Routines to Mechanisms. A Contribution to Empirical Research about Journalistic Production*

The panorama of research into journalistic production seems to be going through a revival after a lean period that began in the early nineties. After the success of newsmaking in the seventies and much of the eighties, the interest of researchers in this field of communication sciences has branched out in very diverse directions. Some have tackled questions as important as the relationships between sources and journalists, others the determinism of journalistic format in the production of content, and a sizeable number have shown concern for the analysis of news cultures generated by specialised forms of journalism. One characteristic that is common to all of these is the fact that they have been undertaken outside of the study of the logic of the functioning of newspaper offices, which has reduced

1. Agraïxo sincerament els comentaris crítics i consells ben rebuts de la professora María Dolores Montero Sánchez i del professor Manuel Martínez Nicolás en la revisió d'aquest article, així com la confiança dipositada en mi per part de la professora Joana Gallego Ayala durant el treball de recerca que ha inspirat el present article.

the value of their observation work. This article specifically reflects on the need to increase research within newspaper offices.

Key words: Journalistic production, epistemology, explanation/comprehension.

Sumari

1. Estat de la qüestió	4. Un cas: l'estudi dels mecanismes de transmissió d'estereotips de gènere
2. Els mecanismes com a objecte d'estudi de les ciències socials	5. Conclusions
3. Aplicació a la recerca sobre producció periodística	Bibliografia

El poder és tolerable només amb la condició d'emascarar una part important d'ell mateix. El seu èxit està en proporció directa amb allò que aconsegueix amagar dels seus mecanismes.

M. Foucault (1978)

Parteixo de la base que la producció periodística no és només el repertori de decisions que prenen els periodistes a les redaccions dels diaris, les emissores de ràdio i les de televisió per a la difusió de continguts informatius, sinó que cal estendre el seu àmbit a com arriben a prendre aquestes decisions i a la influència que altres actors socials exerceixen sobre aquestes decisions. Entenc que la producció periodística ha d'intentar respondre a preguntes de l'estil de: «Què hi ha darrere els continguts informatius?», «Com es fabriquen aquests continguts?», «Quina lògica impregna el procés de producció?». Les diverses perspectives des de les quals s'ha estudiat el procés de producció informativa, sobretot en l'àrea anglosaxona, n'han plantejat de noves, com ara: «Què s'entén per notícia?», «Quin context fem servir per explicar el procés de producció?», «Quin és el paper del professional de la informació en el procés?», i ha abordat la seva resposta des de l'estudi de rutines productives. La producció periodística inclou, doncs, tot el conjunt de decisions i circumstàncies que intervenen en la configuració dels discursos periodístics divulgats pels mitjans de comunicació. Aquest objecte d'estudi comprèn un ampli espectre d'estructures i d'interaccions que influeixen en la pràctica periodística.

La present proposta d'ampliar la recerca sobre producció informativa cap a un enfocament vers els mecanismes de producció té com un dels seus objectius principals el d'aportar arguments explicatius sobre les rutines productives en el periodisme. Es tracta de partir de la tasca comprensiva que sobre les realitzacions pràctiques dels periodistes es va fer gràcies al conjunt de recerques anglosaxones conegudes amb el nom de *newsmaking*, per estudiar ara per què es produeixen. Al llarg de l'article també intentaré demostrar com la vocació

explicativa i analítica amb què s'orienta un estudi sobre mecanismes de producció no és contradictòria amb les bases comprensives i holístiques del programa etnometodològic² dels *newsmaking*.

D'altra banda, considero que és convenient desenvolupar més acuradament el potencial heurístic del programa etnometodològic aplicat a l'estudi de la producció periodística durant els últims deu anys. Es tracta d'evitar caure en el parany de generalitzar sobre les descripcions i les anàlisis que aquestes recerques varen fer en contextos molt específics i amb instruments de recerca esmolats més per comprendre significats que no pas per explicar-los. Considerant els conceptes com notícies toves, trama de facticitat desenvolupats per Gaye Tuchman, el de perspectiva de notícia en David L. Altheide, o d'altres similars, per convertir-los ara en objectes i patrons de mesura universals deixem enrere una gran part del sentit d'aquests conceptes i convertim els *newsmaking* en un punt i final, enlloc d'aprofitar-los com a punt de partida. Les seves troballes ens han de servir per descriure i analitzar nous contextos, noves redaccions, i desenvolupar nous i millors instruments de recerca, però no es poden convertir en allò que mai van ser, criteris per avaluar i jutjar la producció de notícies.

L'etiologia, o estudi de les causes, on s'inscriuen els tipus de recerques orientades a conèixer els mecanismes d'un procés, s'han d'entendre com la investigació dels factors que generen, acceleren, detenen o simplement modifiquen el curs dels processos socials i naturals. Els *newsmaking* van servir precisament per conèixer el procés de la producció periodística a través d'una comprensió dels mètodes que els periodistes utilitzaven per fer efectives les seves realitzacions pràctiques. Com veurem, en la tasca d'una recerca vers els mecanismes de la producció periodística és imprescindible un reconeixement d'aquest procés com una sèrie de rutines en curs i com un procés encastat en un context. Partint d'aquesta base, es pot aprofundir els mecanismes que motiven el procés.

1. Estat de la qüestió

La major part dels models explicatius de selecció de notícies que van sorgir arran del de *gatekeeping* de David Manning White, són reformulacions més detallades del que aquest havia situat en el terreny de la competència individual del periodista encarregat de realitzar la selecció de les notícies. Alguns d'aquests models demostren, per exemple, que no tots els membres de l'organització informativa seleccionen de la mateixa manera els continguts, de la qual cosa resulta un flux de notícies de doble acció (Bass, 1969). D'altres més recents, però molt inspirats per aquests antecedents, expliquen el procés de producció com una sofisticada cadena de portes (*gates*) successives que la informació ha

2. Breument, l'etnometodologia intenta descriure els procediments que fem servir per construir l'ordre social, els etnomètodes, a partir de la indexicalitat del llenguatge quotidià. Una aproximació més detallada de les propostes etnometodològiques es troba a Juan José Caballero (1991).

de travessar per a la seva difusió final (Shoemaker, 1991). Tots aquests models es poden interpretar com a partícips d'un individualisme metodològic³ i de la teoria de l'elecció racional⁴, en virtut de la qual se segueixen processos de presa de decisions que s'inicien en el reconeixement del problema, la definició d'alternatives, l'ajustament als objectius desitjats i l'aplicació de la decisió. Dues de les virtuts més destacades d'aquests models d'elecció racional aplicats a la sociologia dels comunicadors són, d'una banda, que permeten analitzar la contribució individual a la producció periodística que es fa des de les més diverses posicions (des dels redactors o els compaginadors fins als directors de les redaccions) i, de l'altra, que un cop formalitzada com a model la tasca de guardabarreres, aquesta assoleix un elevat nivell d'abstracció que serveix per explicar fenòmens similars en d'altres àmbits (com, per exemple, al sector de les relacions públiques⁵) en els quals també es recull i es processa informació per fer-la més accessible als mitjans de comunicació.

En matèria de recerca sobre producció periodística, la dècada dels setanta suposa un gir cap a l'interès per les organitzacions informatives i les rutines ocupacionals en l'activitat quotidiana dels mitjans de comunicació. L'atenció per la cobertura informativa del moviment nord-americà pels drets civils és un dels denominadors comuns del conjunt de recerques conegudes com *newsmaking*⁶, que van palesar com la distorsió que de la realitat es feia als mitjans no era un assumpte de la individualitat del seleccionador, sinó quelcom col·lectiu, social, i en tots els casos inevitable o, segons Gladys E. Lang i Kurt Lang, una *unwitting bias* («distorsió involuntària»). Els *newsmaking* van traslladar la responsabilitat de les accions distorsionadores sobre els continguts, enteses com a subjectives en els primers models de *gatekeeping*, a la manera com els periodistes s'organitzaven per realitzar la seva feina. Aquest nou programa esdevé un pas clau que ha ajudat a desmitificar, com és característic en recerques de caire etnometodològic com aquestes, valors tan importants de la professió periodística com l'objectivitat i la distància informatives.

Les crítiques a aquest conjunt de treballs insisteixen en la dificultat de transcendir més enllà de l'ambient organitzacional en les seves conclusions, assenyalen com a mancances la poca atenció dispensada al paper transcendent de les fonts i de les audiències en la producció de notícies, i remarquen les seves limitacions a l'hora d'investigar la influència del substrat

3. Se sol fer referència a l'individualisme metodològic quan es tracta de recerques guiades per la premissa que «explicar les institucions i el canvi social és demostrar de quina manera sorgeixen com el resultat de l'acció i la interacció dels individus» (Elster, 1990: 23).
4. Es poden trobar exposicions introductòries a la teoria de l'elecció racional als articles de Gary Becker i John Harsanyi, a Jon ELSTER (ed.), *Rational choice* (Oxford: Blackwell Publisher, 1986).
5. Cf., especialment, el desenvolupament teòric dels subsidis informatius realitzat per Oscar Gandy a partir de models de guardabarreres (1982).
6. Cf., entre d'altres, Epstein, 1973; Altheide, 1976; Schlesinger, 1978; Tuchman, 1983; Golding i Elliot, 1979; Gans, 1979, i Fishman, 1983. Totes caracteritzades per l'aplicació de tècniques de recerca com ara l'observació participant i les entrevistes en profunditat.

cultural i ideològic en la producció de notícies que permeti construir una crítica efectiva de l'*statu quo*⁷. Tampoc reben gaire atenció per part dels *newsmaking* les condicions socioeconòmiques amb què cada mitjà de comunicació desplega el seu procés de producció com a variables pertinents de les recerques, la qual cosa afavoreix una panoràmica enganyosa de la producció informativa i dóna a entendre que tots els mitjans pertaxen de condicionaments socioeconòmics similars i intrascendents (Esser, 1998). Tanmateix, tot i que les recerques organitzacionals dels mitjans presenten limitacions pel que fa al caràcter microscòpic de les seves descripcions, aquestes són àmplies si s'entenen com a estudis abstractes sobre els processos de significació en les societats modernes⁸.

Des d'un punt de vista metodològic, els *newsmaking* suposen el desembarcament de les estratègies qualitativistes d'investigació de les ciències socials en el terreny de la sociologia dels emissors. A partir de l'observació de la feina quotidiana a les redaccions es pren el pols al conjunt de la professió periodística i s'ofereix un retrat naturalista d'aquesta. En aquest sentit s'han d'interpretar els textos d'aquests treballs, que ens presenten les redaccions de diaris i televisions com un tot amb periodistes anònims a través dels quals transiten les notícies o que gairebé les inventen. Aquesta mirada total dels *newsmaking* s'esquinça al llarg de la dècada de 1980 fins a la de 1990 amb l'aparició de noves recerques d'arrel qualitativista que abandonen la pretensió d'explicar la globalitat del procés de producció periodística. Les aportacions que considero més rellevants i que repassarem breument a continuació, treballen bé sobre la teoria de la mediació, bé sobre les cultures de notícies o bé sobre l'estudi de les relacions entre fonts i periodistes.

Partint de la premissa que les maneres com s'expressen els continguts dels mitjans tenen un poderós efecte sobre la producció d'aquests, es troba la teoria de la mediació (Altheide i Snow, 1988), que col·loca els formats com a principi organitzatiu dels mitjans. Per David L. Altheide i Robert P. Snow els mitjans disposen d'una lògica pròpia. Aquesta lògica és una manera de «veure» i interpretar els problemes socials que comprèn la possibilitat de comunicar els esdeveniments de la vida diària a través de diversos formats dels mitjans. En la producció de notícies, la feina dels periodistes quan s'enfronten amb el món, primer, i davant el paper en blanc, posteriorment, es concreta en un doble procés de descontextualització i recontextualització. Això implica una rigidesa dels formats o, més ben dit, una estabilitat que permeti als periodistes diligència en les operacions de recontextualització. No es tracta de gènere

7. Cf., especialment, Roberto Grandi, 1985; Mauro Wolf, 1987; Theun van Dijk, 1990; Philip Schlesinger, 1990, i Michael Schudson, 1991.
8. Parafraçant Clifford Geertz (1987), els estudis etnogràfics s'enfronten a les mateixes grans realitats polítiques que els estudis d'història, economia o sociologia s'enfronten en dimensions més grans: el poder, el canvi, la fe, el treball, l'autoritat, etc., amb la diferència que l'etnografia els encara en contextos prou obscurs per treure'n les majúscules i escriure-les en minúscula.

res informatius, sinó de la manera com està organitzat el material, l'estil de presentació, l'enfocament o l'èmfasi que es dona a certs comportaments i la gramàtica dels mitjans de comunicació. «Els formats són aparells gramaticals per ordenar accions i esdeveniments, establir accents i to, i construir símbols per representar fenòmens i transmetre emocions» (Altheide i Snow, 1991: 245). Es tracta d'una proposta de recerca de producció periodística que centra l'objecte d'estudi en la influència que els formats dels mitjans exerceixen sobre les pràctiques redaccionals.

Per cultures de notícies no entenc una escola o un corrent perfectament definit, sinó més aviat una sèrie d'iniciatives de recerca interessades a descobrir el conjunt de valors, creences i significats compartits que permeten tractar els periodistes com a comunitats interpretatives (Zelizer, 1993). Sobre les cultures de notícies, els autors canadencs Richard V. Ericson, Patricia M. Baranek i Janet B. L. Chan consideren l'existència de diferents espais de notícies en base al procés de negociació que s'estableix entre fonts i periodistes en diversos contextos. Aquestes diferències són particularment evidents en el cas del periodisme especialitzat i en la fragmentació per seccions de les redaccions dels mitjans d'informació general. «Cada àrea d'especialització té la seva pròpia cultura relacionada amb els requisits informatius de les organitzacions font; els requisits dels mitjans que hi operen; les relacions socials que emergeixen entre fonts individuals i reporters, i les relacions socials que emergeixen entre reporters des de diferents mitjans» (Ericson, Baranek i Chan, 1989: 24). Es tracta del trencament amb una perspectiva de la producció periodística que la considera com un món homogeni, indiferenciat. La redacció com un conjunt plural de perspectives permet realitzar una aproximació més flexible a l'estudi de la producció periodística i ofereix un bon marc per aprofundir la recerca de l'especialització periodística. És el cas del periodisme científic, on els periodistes comparteixen un «marc comú», «un patró constant de coneixement, interpretació, presentació, selecció, èmfasi i exclusió» (Nelkin, 1990: 25). Aquest marc comú ajuda els periodistes a organitzar el món, detectar allò que és notícia i presentar-ho de manera eficaç. L'enfocament culturalògic en l'estudi de les redaccions no es redueix a la variable temàtica, sinó que també presenta interessants variacions relatives a la cultura de la producció periodística en funció de variables com la raça o el gènere, en aquest últim cas amb una creixent literatura científica conreada al voltant dels estudis feministes sobre mitjans, interessats sobretot en els processos de socialització de la dona en una cultura professional tradicionalment dominada per homes⁹.

La tercera aportació procedeix d'una progressiva atenció dels investigadors sobre producció periodística vers les relacions entre fonts d'informació i periodistes iniciada a finals de la dècada de 1970. Philip Schlesinger destaca una

9. Cf. la interessant i recent producció investigadora realitzada des dels països nòrdics per part d'autores com Monika Löfgren-Nilsson, Henrika Zilliacus Tikkanen, Margareta Melin-Higgins i Monika Djerf Pierre (Altés, 1999).

línia de treball que comença en autors com Leon Sigal (1978), Edie Goldenberg (1975), Todd Gitlin (1980), Oscar Gandy (1982) i que renoven els canadencs Ericson, Baranek i Chan (1989) com a promotors d'estudis que han transcendit allò que ell anomena el *media-centrisme*, observant les estratègies i tàctiques de les fonts de notícies per desenvolupar el *source-media analysis* (Schlesinger, 1994: 27). El propi Schlesinger s'identifica amb aquesta orientació amb un treball fet juntament amb Howard Tumber sobre les fonts i el periodisme de successos a la Gran Bretanya, i l'observació de la cobertura que els mitjans dediquen a diversos esdeveniments, entenent-los com el resultat dels processos i les influències que tenen lloc entre fonts i periodistes. Des d'aquesta perspectiva, els autors observen que el discurs públic sobre crims, i sobre la justícia criminal en general, en el qual estan implicats tant instàncies oficials com grups de pressió, està fortament condicionat per una cultura promocional altament mediatitzada. El paper de les fonts en la construcció del discurs públic sobre la justícia criminal va més enllà del simple debat i es planteja com una lluita entre els diversos actors socials, tant oficials com no oficials, per influir en la interpretació dels assumptes, actuar com a fonts d'informació creïbles i per construir-se una imatge pública positiva. El retrat que ofereixen de les fonts travessa un procés històric que va des d'unes primeres relacions intuïtives amb els mitjans de comunicació fins a la seva racionalització a través del món de les relacions públiques. Actualment, les fonts es plantegen els seus contactes amb els periodistes en termes d'estratègies i tàctiques per aconseguir uns objectius.

Les esquerdes al programa etnometodològic han estat un pas important per obrir l'estudi de la producció periodística i lliurar-lo de models de recerca excessivament restrictius. Cadascuna de les línies de treball ofereix respostes i reflexions sobre una part del procés de producció i no pas per al seu conjunt. La teoria de la mediació desenvolupa la influència de la presentació de notícies en el conjunt del procés, mentre que els *source-media analysis* i les cultures de notícies tenen més amplitud, però el seu objecte d'estudi es fixa fonamentalment en la recollida i la selecció de notícies, respectivament.

La proposta d'una recerca de la producció periodística a partir de l'estudi dels seus mecanismes presenta, al meu entendre, dues novetats davant l'actual fragmentació investigadora descrita fins ara. En primer lloc, aporta un grau de formalisme més còmode a l'objecte d'estudi que el situa en un nivell intermedi entre els restrictius models de *gatekeeping* i el naturalisme dels *newsmaking*. En segon lloc, s'allunya dels propòsits sintètics dels models de selecció de continguts i alhora de les pretensions omnipresencials i omnicomprendives dels *newsmaking*. Davant els cada vegada més sofisticats models de *gatekeeping* que intenten encabir en un únic procés tot el coneixement obtingut a partir de l'estudi sobre la presa de decisions dels seleccionadors, i de les mirades holístiques dels *newsmaking*, l'estudi dels mecanismes de la producció periodística proposa un abordatge analític orientat a identificar i aïllar accions i estructures en un context redaccional per estudiar el seu funcionament com a mecanismes.

2. Els mecanismes com a objecte d'estudi de les ciències socials

La recerca de mecanismes en l'àmbit de les ciències socials es planteja com un recurs explicatiu sobre els esdeveniments col·lectius o els esdeveniments motivats per l'acció individual, però amb repercussions col·lectives (Elster, 1990; Bunge, 2000)¹⁰. Explicar un esdeveniment és exposar per què va tenir lloc, i això s'aconsegueix connectant a aquest esdeveniment un esdeveniment anterior. L'explicació mecanísmica és el relat dels mecanismes que relacionen aquests dos esdeveniments. Per Hédstrom i Swedberg, un dels aspectes centrals del concepte de mecanisme és el seu caràcter relacional, i la recerca de mecanismes significa que no estem satisfets establint simplement una covariació entre variables o esdeveniments. És a dir, els mecanismes són un repertori de factors plausibles per entendre com dues variables estan vinculades entre si (Hedström i Swedberg, 1998).

Una aproximació general a la noció de mecanisme que estem tractant estableix que es tracta d'un factor present en un procés social concret que és capaç de provocar o impedir algun canvi en aquest mateix procés. D'acord amb Elster: «Mitjançant la concentració en els mecanismes es capta l'aspecte dinàmic de l'explicació científica: l'impuls de produir explicacions cada vegada més fines» (Elster, 1990: 17). Els mecanismes en ciències socials s'han d'entendre, doncs, com els factors essencials que fan que el procés sigui el que és i el dinamitzen. De manera simple, podem explicar un rècord en una cursa de cent metres com el resultat d'obtenir en una competició el millor registre aconseguit fins llavors. La recerca dels mecanismes que ens permetin entendre en profunditat l'activitat desenvolupada durant la competició per part de l'esportista, pot revelar que aquest rècord s'hagi d'explicar també a partir de la força del vent en aquell moment o de la pressió atmosfèrica. I encara més, una recerca detallada dels mecanismes que intervenen en aquest procés ens hauria de permetre comprendre la influència que han tingut la quantitat de preparació física de l'esportista o la ingestió de substàncies estimulants antireglamentàries. Tots aquests mecanismes poden ser susceptibles d'intervenir en el procés que es vol investigar. La noció de mecanisme incorpora un seguit de conceptes, com ara *procés*, *context* o *explicació causal*, sobre els quals caldrà afegir algun aclariment.

Podem entendre els *processos* com una seqüència d'estats d'una cosa. Mecanisme i procés van aparellats en tant que no existeix cap mecanisme o conjunt de mecanismes que no estigui associat a algun procés, tant si és físic com social, psicològic, etc. A la inversa no és així. A més, els mecanismes són motors i catalitzadors dels processos en marxa i els orienten negativament o positivament en relació amb la seva coherència i el seu ajustament dintre d'un context. Més important encara és el fet que els processos sempre són explícits, es poden descriure i narrar encara que en desconeguem els mecanismes interns

10. La idea que el progrés en les ciències socials consisteix en un coneixement d'un nombre creixent de mecanismes abans que a millorar teories s'exposa a Paul Veyne (1984).

que els governen. Per contra, una qualitat important dels mecanismes és que no sempre es manifesten a simple vista com a factors que acceleren, alenteixen o detenen els processos socials. Per exemple, a banda de les accions públiques que un esportista pugui emprendre per obtenir rècords, també formen part del repertori de mecanismes en el procés d'obtenció d'un rècord les intencionalitats i les motivacions individuals. Per tant, en molts processos socials, els mecanismes no ens són donats a conèixer de manera directa i evident com a les causes dels fenòmens socials, i només es poden conèixer a través de la recerca. Podem detectar, per exemple, el descens de la natalitat com un procés característic de les societats avançades que s'explica per la decisió de no tenir fills per part dels ciutadans, però desconeixem els seus mecanismes o conjunt de factors que motiven aquestes decisions, els quals, a priori, són tants com el nombre de ciutadans que s'hagin plantejat aquesta decisió.

Per *context* es pot entendre l'entorn que allotja processos socials, «un conjunt de coses reals [*sic*] que es mantenen unides per vincles i forces, i que en alguns aspectes es comporten com una unitat» (Bunge, 2000: 57). Més concretament, contextos són els ecosistemes, la família, les empreses, en els quals es donen llenguatges, valors culturals, patrons de conducta, etc. que els atorguen la seva singularitat com a context. Una interpretació generosa del que s'entén per context social possibilita que aquests es puguin considerar com a fets socials preexistents que s'imposen als individus o bé com a construccions socials que prenen dels individus el seu sentit. Els contextos són entitats subjectes al canvi, i el seu dinamisme està directament vinculat als processos que allotja i als condicionaments externs que rep. És per això que es pot dir que un context conté un o més mecanismes que dirigeixen o bloquegen les seves transformacions. Tot context té els seus mecanismes, però en cap cas els mecanismes existeixen sense contextos.

He mencionat anteriorment que un dels trets distintius dels mecanismes rau en el seu caràcter implícit o ocult dintre dels processos. Això condueix a un encreuament cabdal de la recerca de mecanismes, com ara el procediment per a la seva investigació. Els mecanismes ocults, diu Bunge, no poden inferir-se de les dades empíriques, han de conjeturar-se. És a dir, ens trobem amb el procediment hipoteticodeductiu com a formulació canònica per a la recerca de mecanismes, però en aquest cas amb un èmfasi especial en el caràcter audaç, remarca Bunge, de les hipòtesis que alimentin les recerques i en la superació d'un positivisme arcaic que només accepta com a investigable allò que els nostres sentits poden aprehendre amb l'observació directa i immediata de la realitat. Les conjetures o hipòtesis que s'han de plantejar per a la recerca de mecanismes han de sorgir de l'anàlisi dels contextos en els quals «s'allotgen» aquests. Es tracta d'una anàlisi que necessàriament ha d'atendre la composició, l'estructura i les connexions amb l'entorn d'aquests contextos. En qualsevol cas, les conjetures que sorgeixin d'aquesta anàlisi hauran de ser hipòtesis que ajudin a explicar, de manera dinàmica i satisfactòria, els mecanismes que catalitzen o alenteixen els processos en curs, no simples descripcions dels processos sense cap referència als seus mecanismes subjacents.

La dimensió explicativa de l'enfocament mecanísmic en ciències socials pretén anar més enllà del model de cobertura legal des del qual s'expliquen els fets i les accions socials pel procediment de subsumció a una llei general per poder gaudir d'una explicació científica. D'acord amb aquest model, si tenim un enunciat llei com ara «L'índex de natalitat a Espanya està descendant», el fet concret que una parella AB de joves no tingui fills el podem explicar gràcies a l'enunciat anterior. L'explicació mecanísmica suposa orientar la recerca en un sentit que permeti respondre a la pregunta de per què hi ha un descens de la natalitat entre les parelles de joves espanyols. El model de cobertura legal està inspirat en la redundància inductiva, mentre que l'explicació mecanísmica s'ajusta, al meu entendre, a un model que desitja explicar les causes *ad hoc*. Les lleis es consideren generals i enemigues de les excepcions, per contra, «els mecanismes no tenen cap pretensió de generalitat. Quan hem identificat un mecanisme mitjançant el qual p condueix a q , ha progressat el coneixement perquè hem afegit un nou ítem al nostre repertori de formes sobre com succeeixen les coses» (Elster, 1990: 19). Els mecanismes proporcionen una comprensió explicativa de la realitat investigada en tant que a través del coneixement dels motius o de les finalitats d'una activitat social podem comprendre de manera satisfactòria el significat d'aquesta activitat.

Les explicacions mecanísmiques poden ser causals, probabilístiques i mixtes. La major part dels mecanismes, sobretot en ciències socials, són d'aquest darrer tipus. Per exemple, l'explicació d'una mort de càncer de pulmó a causa del tabaquisme converteix el tabaquisme en un mecanisme causal, mentre que les teories de mostrejos aleatoris en els sondejos d'opinió s'expliquen en termes de mecanismes probabilístics. Finalment, les epidèmies contenen mecanismes de desenvolupament causals i probabilístics en tant que existeix un agent patògen causant i alhora un nombre aleatori i indeterminat de contactes entre els hostes del patògen que afavoreixen la seva propagació. Per Bunge, la tipologia de mecanismes es pot complicar encara més si dintre dels mecanismes causals distingim entre els forts i els dèbils. Els primers són eminentment físics i requereixen una transferència d'energia, mentre que els segons són propis de sistemes complexos i molt intercomunicats, com els biològics o els socials. Aquests darrers suposen una posada en funcionament de successos encadenats. Tanmateix, cap recerca pot establir tots els mecanismes que han ocasionat un fenomen i, alhora, és impossible definir de manera definitiva l'origen en la cadena de causalitat ni determinar absolutament quines sèries de causes s'han de prendre en consideració habitualment, ja que es tracta d'una qüestió que varia en cada cas particular i en cada tipus de recerca.

Per generar explicacions mecanísmiques en ciències socials, Mario Bunge proporciona les regles metodològiques següents:

1. S'ha d'estudiar tot procés social en el seu context més ampli.
2. S'ha de descompondre per a la seva anàlisi tenint en compte el seu entorn i la seva estructura.

3. S'han de distingir els diferents nivells del procés i mostrar les seves relacions.
4. S'han de cercar els mecanismes que mantenen el procés en funcionament o que condueixen a la seva decadència o al seu creixement.
5. Cal assegurar-se raonablement que el mecanisme proposat és compatible amb les lleis i normes rellevants conegudes.
6. Si és possible, s'ha de comprovar la hipòtesi o conjectura mecanísmica proposada estudiant experimentalment les variables implicades. És important destacar que aquest repertori de consells, a més de servir de guia per a l'activitat investigadora, també posa sobre la taula un altre element del potencial heurístic que conté l'estudi dels mecanismes com és la recerca per a l'acció. Així, descobrir els mecanismes que regulen un procés social és un requisit per poder actuar amb seguretat sobre aquest.

3. Aplicació a la recerca sobre producció periodística

Des de la perspectiva de l'economia política dels mitjans de comunicació, alguns autors s'han fixat en l'estructura de la propietat d'aquests i en les formes amb què operen les forces del mercat en les notícies partint de l'implícit marxista que el contingut ideològic que aquests transmeten depèn de la base econòmica¹¹. La intervenció explícita i reiterada de la propietat dels mitjans sobre la informació periodística, la censura d'empresa, és difícil de provar. Fins i tot la recerca d'observació participant duta a terme per Herbert Gans durant la primera meitat dels anys setanta a diverses redaccions nord-americanes, va concloure que els editors rarament hi intervenen. Tanmateix, treballs recents, com el de Daniel Chomsky (1999), s'han plantejat de nou el problema partint de la idea que existeixen mecanismes de control administratiu que romanen ocults. Aquests no poden ser reconeguts pels treballadors de les redaccions, perquè ja han interioritzat prèviament els valors de l'organització i, a més, la invisibilitat d'aquests mecanismes de control els fa encara més efectius (1999: 579). L'anàlisi feta per Chomsky de la documentació interna del *New York Times* i de la d'un editor i tres directors del diari durant cinquanta anys va permetre l'investigador descobrir els mecanismes que els editors del diari usaven per modelar els continguts del producte. La correspondència que editor i directors es creuaven conté abundant material sobre la influència de la família Ochs Sulzberger, tant en la pàgina editorial com en les pàgines d'informació. Els consells, les anècdotes i els comentaris que l'editor del diari referia als seus directors convidant-los a reflexionar al voltant de temes, fets o personatges eren interpretats pels segons com si procedissin d'una acreditada font d'informació. Un cop comunicada la informació o el rumor d'aquesta font acreditada, el director operava en conseqüència desplegant

11. Cf., entre d'altres, Ben H. Bagdikian (1974), Peter Golding i Graham Murdock (1979), James Curran (1980, 1986).

recursos per poder-lo cobrir. Era difícil que, un cop esmerçats els esforços, no aparegués alguna peça informativa a les pàgines del diari sobre el tema en qüestió. En els casos presentats per Chomsky, es descriuen actituds de submissió dels directors del diari vers el seu propietari que es poden entendre com un mecanisme de control de l'editor sobre els continguts. Però un aspecte interessant que se suggereix en el treball de Chomsky, sense que s'hi arribi a desenvolupar completament, és que els directors accepten o justifiquen el control al qual els sotmet la propietat perquè forma part de la cadena natural de comandament de la qual ells mateixos en són beneficiaris, en tant que superiors del conjunt de periodistes de la seva redacció, que també han d'acatar les seves decisions.

Ja he expressat anteriorment que considerava que la proposta d'estudi dels mecanismes de producció periodística aportava, des d'un punt de vista epistemològic, potencialitat analítica i formal a la recerca. Tanmateix, un dels aspectes més atractius de l'aplicació de l'enfocament mecanísmic a la producció periodística rau en la possibilitat d'impulsar noves línies de recerca orientades a explicar els mecanismes que generen rutines de producció.

Des dels col·lectius professionals de periodistes, es parla sovint de l'adopció de mecanismes per impulsar el canvi o corregir pràctiques redaccionals considerades desviades¹². No són estranyes tampoc les recomanacions o els suggeriments d'aplicació de mecanismes de producció fets des de l'àmbit acadèmic per acomodar el periodisme a les condicions de la nova societat de la informació, sobretot pel que fa als dispositius tecnològics que hi intervenen. En una línia similar es troben les freqüents indicacions procedents dels treballs sobre anàlisi dels discursos que revelen deficiències en el tractament de col·lectius (dones, joves, magribins, etc.) i de temes (medi ambient, violència domèstica, sida, etc.), els quals aporten noves i valuoses indicacions que s'hauran d'afegir als llibres d'estil dels mitjans. En tots aquests casos, ens trobem davant de propostes que inspiren o suggereixen mesures que cal incorporar al vigent procés de producció de la informació, és a dir, l'adopció de mecanismes que prescriguin la lògica de la producció periodística.

Per contra, assolir un coneixement en profunditat d'aquesta lògica a partir de la recerca dels mecanismes que expliquin les rutines de producció, ha de permetre més comprensió d'aquesta lògica i la possibilitat de modificar-la sense coartar-la. Per exemple, una anàlisi del procés d'estereotipificació en la producció informativa o de la interacció entre fonts i periodistes ha de permetre conèixer els mecanismes ocults que regulen aquests processos i, en conseqüència, la possibilitat de modular-los. D'aquesta manera, probablement arribarem a conclusions de l'estil que l'estereotipificació del gènere femení a la premsa no es corregeix únicament amb l'adopció d'una política de discrimi-

12. Un exemple recent: el IV Congrés de Periodistes de Catalunya, celebrat el novembre del 2000 a Barcelona, va acordar per unanimitat elevar una petició al Parlament de Catalunya perquè reguli sobre els estatuts de redacció com a mecanisme de defensa dels professionals davant possibles ingerències extraprofessionals.

nació positiva en la contractació de periodistes, sinó que cal modificar aspectes relacionats amb la lògica productiva.

Abans he mencionat la possibilitat de seguir dues vies metodològiques diferents per a l'estudi dels mecanismes de producció. La primera seguiria un procediment hipoteticodeductiu clàssic, consistent a aventurar mecanismes de producció que actuessin com a conjetures o hipòtesis, que caldria confirmar o falsar en el decurs d'una recerca empírica. A través d'aquesta via, es procediria aïllant i definint el mecanisme de producció per al seu examen posterior en el treball de camp. La segona via segueix un tipus de raonament més inductiu, en tant que permet que l'investigador s'introdueixi en el context social que es vol investigar per comprendre els processos en curs i extraure'n el repertori de mecanismes de producció que els fan possibles. Totes dues vies tenen aplicació a l'estudi de la producció periodística i, mentre que la primera sembla especialment pertinent per a recerques sobre àmbits més coneguts, com ara l'explicació dels mecanismes que regulen algunes rutines força consolidades professionalment (la tipificació de notícies o la representació desviada de grups i col·lectius socials), la segona s'escau en terrenys o àmbits més desconeguts, com ara la producció periodística no rutinària¹³ o el periodisme especialitzat.

El camp dels estudis feministes dels mitjans sobre les desigualtats entre homes i dones en la producció periodística, conté dues vessants que il·lustren amb claredat el que identifico com a dues vies metodològiques per a la recerca sobre mecanismes. En la primera via, un seguit de treballs parteixen de la hipòtesi que la dificultat d'accés de les dones a les redaccions dels mitjans de comunicació és un mecanisme per a la infrarepresentació d'aquesta en els continguts de les notícies. Les recerques al voltant d'aquesta hipòtesi han permès més recentment detectar que aquest mecanisme de bloqueig es dona fonamentalment perquè les dones periodistes no aconseguen accedir a les posicions directives de les redaccions¹⁴.

En la segona via, dintre dels estudis feministes dels mitjans, existeixen treballs orientats a comprendre com *encaixen* les dones periodistes en les redaccions d'aquests. A través dels estudis s'han pogut detectar mecanismes de socialització en les redaccions que repercuteixen en les pràctiques periodístiques i en els productes finals, com són el fet d'esdevenir *una d'ells* o la configuració de «xarxes de dones» a les redaccions (Zilliacus-Tikkanen, 1997; Melin-Higgins i Djerf, 1998). Aquests últims són el resultat d'estratègies de recerca qualitatives que intenten comprendre les realitats estudiades i que parteixen dels relats de les periodistes per extraure'n mecanismes d'integració en les cultures redaccionals. N'hi ha moltes que s'inclouen en una pràctica de recerca feminista

13. Bons exemples d'aquesta línia de treball són els estudis de David Berkowitz (1992) o de Ronald Jacobs (1996) i els relacionats amb la producció d'esdeveniments mediàtics, com ara el de Daniel Dayan i Elihu Katz (1992).
14. Cf., Joana Gallego i Olga del Río (1993), Margaret Gallagher (1995), Margaret Lünenborg (1996) o Helen Baehr (1996).

que abasta el conjunt de les ciències socials i que es coneix com a *feminist standpoint*¹⁵.

L'aplicació de l'enfocament mecanísmic a l'estudi de la producció periodística està limitada pel requisit d'entendre l'objecte d'estudi com un procés inserit en un context. Els mecanismes actuen accelerant o bloquejant els processos en curs i en cap cas es poden donar independentment d'aquests. Les explicacions mecanísmiques poden ser macroscòpiques, com les que correlacionen l'escassa presència de les dones en els continguts periodístics amb una escassa presència de les dones en les direccions dels mitjans, o microscòpiques, com les basades en la comprensió dels valors, les creences i les intencions que motiven les dones a seguir uns processos de socialització determinats a les redaccions. Per comprendre, doncs, la naturalesa i la funcionalitat dels mecanismes de producció, en primer lloc és imprescindible que les explicacions que s'ofereixin en cada cas siguin consistents amb els límits de cada recerca. I, en segon lloc, s'ha de tenir present que el context en el qual té lloc tota producció periodística es presenti com un fenomen processual i no com un retrat estàtic de la situació que impedeixi percebre el tarannà catalitzador dels mecanismes.

4. Un cas: l'estudi dels mecanismes de transmissió d'estereotips de gènere

A continuació, exposaré amb més detall les implicacions d'un enfocament d'aquestes característiques per a la recerca en producció periodística, a partir d'un cas sobre l'estudi dels mecanismes d'estereotipificació de gènere en la premsa espanyola d'informació general¹⁶ en el qual he participat. Aquest treball estudia la producció de notícies en quatre diaris i en una agència de notícies a partir de tècniques d'observació dels participants i d'entrevistes en profunditat amb membres de les redaccions. El treball aborda la recerca amb la finalitat de deduir mecanismes en la producció de notícies respectant la naturalesa de cada context on es donen els diversos processos de producció observats. En cadascuna de les organitzacions estudiades s'emfasitzen alguns aspectes que en d'altres no hi són tan destacats. Per exemple, el format amb el qual són presentades les notícies resulta més rellevant en el conjunt del procés de producció per a *El Periódico de Catalunya* que no pas per a *El País*. En tots es descriuen uns repertoris de valors que els configuren com a ambients socials peculiars. Per exemple, el diari *Avui* està presidit per un tarannà catalanista, un senti-

15. Aquesta proposta, que arrenca dels corrents marxistes del feminisme, sosté que «les dones, com tota classe oprimida, tenen l'habilitat no només d'emmarcar les seves pròpies experiències d'opressió, sinó també de veure els seus opressors —i, per tant, el món en general— més clarament» (Millen, 1997; 7.2).
16. Informe de recerca inèdit titulat *Mecanismos de transmisión de estereotipos de género en la prensa diaria de información general española*, dirigit per Joana Gallego i amb els investigadors Elvira Altés, María José Cantón, María Eugenia Melús i Jaume Soriano, que ha estat finançat per l'Instituto de la Mujer. El treball de camp s'ha realitzat a les redaccions centrals dels diaris *El País*, *La Vanguardia*, *El Periódico de Catalunya* i *Avui*, i a la delegació de Barcelona de l'Agència EFE.

ment de menysteniment davant el desplegament abassegador que demostren altres mitjans, i una forta cooperació entre els seus membres. En *La Vanguardia*, en canvi, domina una concepció fragmentària de la redacció, i un control més fort per part de la direcció. En cada cas, a més, concorre una història diferent que ha servit per modelar el diari en un sentit o en un altre, i les connexions amb l'entorn (especialment les fonts d'informació, els lectors i els anunciants) es configuren de manera peculiar en cada cas.

Paral·lelament a les nombroses diferències que apareixen entre els diversos diaris, es poden detectar també consistents similituds relacionades amb la seva composició i estructura. Per exemple, en tots els casos el treball d'investigació confirma que la producció del diari és un procés quotidià en el qual les decisions tècniques adquireixen més protagonisme que les decisions intel·lectuals a mesura que s'acosta l'hora de tancament, la cobertura de fets noticiables es realitza en funció de temes (seccions) i de zones geogràfiques, en totes les redaccions existeix una negociació per l'espai imprès, existeix un ordenament jeràrquic similar, i se celebren consells de redacció. Totes aquestes estructures són també organitzacions construïdes socialment, dissenyades per a la difusió de continguts periodístics en la societat, i subjectes a canvis i transformacions. En aquesta dinàmica s'allotja la producció de notícies com a procés en el qual cal cercar mecanismes reguladors.

El cas presentat entén la producció de notícies com un procés de reconstrucció del significat dels esdeveniments i dels fets que arriben a les redaccions. A través de la seva composició i de la seva estructura organitzacional, de la tria de notícies i del format del mitjà, els fets d'actualitat són interpretats i carregats de significat per a la seva difusió. Aquest procés està orientat per forces internes i externes a la redacció. Les forces internes són les influències que reben els continguts des del nivell personal (els valors, les creences i les actituds dels professionals), de rutines professionals (que estableixen uns procediments de treball estandarditzats) i organitzacional (on les estructures i els objectius de l'empresa imposen unes limitacions a la producció). Les forces externes són les influències que reben des de les institucions, les fonts d'informació, la competència, l'audiència, els anunciants i la tecnologia¹⁷.

Un cop definit allò que s'entén per producció de notícies i identificades les forces que operen en el procés, els investigadors estan en condicions d'abordar l'estudi dels mecanismes que orienten la producció en un sentit o en un altre. El fet que els mecanismes sovint romanen ocults a l'observació directa i immediata de l'investigador, complica el seu descobriment. A través de l'observació quotidiana de la tasca dels periodistes, conversant amb ells o mitjançant un seguiment de la trajectòria que recorren els fets d'actualitat fins arribar a la condició de notícies, es poden reconèixer estereotipificacions. Els estereotips no són objectes o coses mesurables presents a les redaccions, sinó estruc-

17. Per a un extens desenvolupament dels nivells d'influència interns i externs sobre els continguts dels mitjans, cf. Pamela J. Shoemaker i Stephen D. Reese (1994).

tures o models de pensament necessaris en el coneixement de sentit comú de l'individu que influeixen en la seva activitat quotidiana. Tenen naturalesa simbòlica i estan presents en tot procés intersubjectiu de significació social. Així doncs, el fet que una redacció compti amb una majoria de periodistes homes es pot considerar com un mecanisme de desigualtat de gènere que expliqui una favorable transmissió d'estereotips femenins, però no revela de manera satisfactòria els mecanismes que actuen directament en aquests processos d'estereotipificació. L'escàs poder explicatiu de la desigualtat com a mecanisme estereotipificador es troba en el resultat de comparar, en els diversos mitjans estudiats, la presència de dones i els continguts. En alguns diaris en els quals gairebé s'ha assolit la paritat entre periodistes homes i dones no hi ha diferències en relació amb els altres diaris pel que fa la representació dels gèneres en els continguts. La persistència de continguts estereotipats en aquests casos indica que en el procés de producció de notícies existeixen altres mecanismes que bloquegen o que activen l'estereotipificació de gènere.

Atès que els estereotips són un coneixement esquematitzat o un model de pensament del sentit comú en els individus, els estereotips de gènere en les redaccions estudiades estaran instal·lats també en el sentit comú de la redacció i en les pràctiques dels periodistes que hi treballen. Si es vol arribar a conèixer el funcionament d'aquests mecanismes que activen o que bloquegen els processos d'estereotipificació dels continguts, resulta temerari formular cap hipòtesi o conjectura, com defensa Mario Bunge, sense conèixer el món del sentit comú que presideix cada mitjà de comunicació. Per aquesta via, la inductiva, el propòsit és comprendre primer la realitat estudiada per posteriorment deduir-ne els mecanismes del sentit comú que hi tenen lloc. El cas presentat ha seguit aquest procediment amb tècniques de recollida de dades, com ara l'observació dels participants i les entrevistes en profunditat focalitzades. A través d'aquestes tècniques es desenvolupen conceptes com ara l'ambient social, la negociació de l'espai, les trajectòries de notícies, etc., i s'atenen algunes escenes del procés de producció, com ara, per exemple, les cerimònies dels consells de redacció i el treball quotidià a les seccions, en detriment d'altres, com ara les interaccions entre periodistes i fonts. La interpretació de les dades recollides es fa a partir de tres grans eixos, que són: la dimensió de gènere, l'ordre organitzacional i la construcció del sentit dels textos periodístics. En un segon nivell d'anàlisi del treball pertanyen conceptes i categories més abstractes directament relacionats amb l'objectiu de posar de manifest la dimensió de gènere (una operació consistent a palesar com allò que es considera natural o normal en la vida quotidiana està en realitat carregat de sentit de gènere) en el procés de producció. És el cas de categories del tipus presència/absència de gènere, component de gènere i de sexe, i perspectiva de gènere.

Els resultats del treball identifiquen i etiqueten repertoris de mecanismes de producció estructurals i cognitius, i els situa en l'origen del desenvolupament de rutines productives estereotipificadores. La interpretació que es fa dels consells de redacció és un bon exemple, al meu entendre, de la riquesa que suposa l'enfocament mecanísmic per a l'estudi del procés de producció. Bona

part dels treballs realitzats fins ara tractaven el consell de redacció com un episodi de la producció periodística, a partir del qual es recullen les declaracions dels caps de secció que justifiquin la noticiabilitat de les informacions que es tracten al consell. Sobre aquestes proves s'ha elaborat el concepte de *critèris de noticiabilitat*. En aquest cas, el consell de redacció es pren com un espai en el qual el debat sobre la legitimitat de les notícies del dia considerades més destacades s'interpreta com un joc de relacions de poder entre els representants de les diverses seccions del mitjà, entre els periodistes homes i dones, els més joves i els més veterans, etc.: «Creiem que la celebració diària dels consells de redacció no és una pràctica estrictament necessària per portar a terme la tasca periodística, sinó un exercici diari de representació del poder» (Altés i altres, 2000: 520). Entès així, aquest espai no només és un òrgan de control del procés en el qual afloren criteris de noticiabilitat per legitimar notícies, sinó que, sobretot, esdevé una instància per excloure interpretacions de les notícies des d'una perspectiva de gènere. Aquest enfocament permet abastar un ventall de dades més ampli, com ara els gestos entre els membres del consell, les seves intervencions protocol·làries i no protocol·làries, i, fins i tot, la mateixa configuració social del consell de redacció pot adquirir sentit com a mecanisme de regulació de la producció periodística sobre altres formes de veure i d'interpretar els esdeveniments socials.

Un bon grapat dels mecanismes d'estereotipificació de gènere observats a les redaccions fan referència a valors i a creences que guien les accions rutinàries dels periodistes. Són mecanismes d'estereotipificació de gènere, entre d'altres, els judicis de valor que provoca la tipificació de notícies, l'acceptació de les diferències de sexe però no de les diferències de gènere o l'estigmatització dels temes de gènere com a políticament parcials. Aquests valors i aquestes creences es converteixen en un ambient determinat a les redaccions envers el gènere que es precipita en forma de decisions sobre els continguts dels diaris que alimentaran posteriorment la ideologia professional.

5. Conclusions

La recerca empírica en producció periodística ha conegut un allunyament progressiu de les redaccions des de la dècada de 1980 per atendre qüestions molt importants, com ara les relacions entre fonts i periodistes en la construcció de l'agenda dels mitjans, o el format dels productes periodístics en tant que instruments de mediació amb el públic. És com si les redaccions dels mitjans ja no ens poguessin dir més del que ja sabem sobre la producció periodística. A aquesta tendència també s'hi ha d'afegir la consolidació que els conceptes de l'etnometodologia periodística nord-americana de la dècada de 1970 han anat adquirint en la nostra disciplina, fins al punt d'haver adoptat finalitats prescriptives, molt allunyades del seu origen descriptiu. Les diverses línies de desenvolupament que ha conegut la recerca empírica en producció periodística sembla que han escapat, d'aquesta manera, a la crítica mediacentrista que Philip Schlesinger va formular al final de la dècada de 1990.

La present proposta s'orienta, precisament, cap al manteniment de la recerca sobre el funcionament i les lògiques de les redaccions dels mitjans de comunicació, sobre la base d'un canvi en la perspectiva teoricometodològica. Com he intentat desenvolupar al llarg de l'article, aquesta renovació es fonamentaria en una ampliació de l'objecte d'estudi cap als mecanismes que catalitzen la producció periodística i les rutines de treball. Això també es planteja com una incursió del mètode explicatiu en un terreny dominat per la comprensió de la lògica productiva. Un abordatge exclusivament comprensiu de l'estudi de la producció periodística, com el conegut fins fa poc, limita la forma de coneixement d'aquesta i la condemna a tautologies de l'estil de: «les notícies són el resultat de les realitzacions pràctiques rutinàries dels periodistes». D'altra banda, també crec que l'estudi dels mecanismes de producció és una bona manera d'explicar la realitat i fer-la més intel·ligible, sempre que es tingui en compte la prevenció de comprendre prèviament la realitat estudiada.

La recerca de mecanismes en producció periodística es planteja com un estudi dels factors que regulen el procés de producció en un context redaccional. Una adequada identificació del context que es pretén estudiar i del procés o dels processos que hi estan inserits són ingredients imprescindibles per a una recerca d'aquestes característiques. Les rutines també són processos en curs inserits en el sistema general de la producció periodística, que poden ser estudiats en termes dels mecanismes (estructurals o cognitius) que regulen els procediments rutinaris dels periodistes. Connectant amb la citació que encapçala aquest article, considero que un ingredient que concedeix validesa a una perspectiva d'investigació com la plantejada rau en la seva efectivitat per fer emergir els mecanismes a través dels quals es manifesta i es reproduïx el poder. A partir d'aquest eix, és possible explicar fenòmens vinculats directament amb el poder, com ara la llibertat i la desigualtat socials. En l'àmbit de les ciències de la comunicació i, més concretament, pel que fa al cas de la producció periodística, crec que la recerca de mecanismes de producció resulta especialment pertinent per descobrir situacions de desigualtat i de dominació emparades en la fal·làcia dels valors d'objectivitat i neutralitat professionals.

Finalment, considero que aquest plantejament no s'ha d'entendre com un gir o un canvi de rumb en la recerca empírica sobre producció periodística, però sí com una ampliació necessària que obre noves rutes per explorar i que pot servir d'estímul per al debat en profunditat dels fonaments epistemològics i metodològics d'aquest camp de les ciències de la comunicació.

Bibliografia

- ALTÉS, Elvira (1999). *Imágenes de las mujeres en los medios de comunicación. Líneas actuales de investigación*. Madrid: Instituto de la Mujer, Serie Documentos.
- ALTÉS, Elvira; CANTÓN Mª José; GALLEGO, Juana; MELÚS, Mª Eugenia; SORIANO, Jaume (2000). *Mecanismos de transmisión de estereotipos de género en la prensa diaria de información general española*. Madrid: Instituto de la Mujer. Inèdit.
- ALTHEIDE, David L.; SNOW, Robert P. (1979). *Media Logic*. California: Sage Publications.

- (1988). «Toward a Theory of Mediation». A ANDERSON, James A. (ed.). *Communication Yearbook*, 11. Londres: Sage.
- (1991). *Media Worlds in the Postjournalism Era*. Nova York: Walter de Gruyter, Inc.
- BAEHR, Helen (1996). *Women in Television*. Londres: University of Westminster Press.
- BAGDIKIAN, Ben H. (1974). «Professional personnel and organizational structure in the mass media». A DAVISON i altres (ed.). *Mass Communication Research. Major Issues and Future Directions*. Nova York: Praeger Publishers, p. 122-142.
- BASS, A.Z. (1969). «Refining the “gatekeeper” concept: A UN radio case study». *Journalism Quarterly*, 46, p. 69-72.
- BERKOWITZ, David (1992). «Non-Routine News and Newswork: Exploring a What-a-Story». *Journal of Communication*, vol. 42, núm. 1, p. 82-94.
- BUNGE, Mario (2000). *La relación entre la sociología y la filosofía*. Madrid: Edaf.
- CABALLERO ROMERO, Juan José (1991). «Etnometodología: una explicación de la construcción social de la realidad». *REIS*, 56, p. 83-114.
- CHOMSKY, Daniel (1999). «The mechanisms of management control at the *New York Times*». A *Media, Culture & Society*. Thousand Oaks: Sage Publications, p. 579-599.
- CURRAN, James (1980). «Advertising as a patronage system». A CHRISTIAN, Harry (ed.). *The Sociology of Journalism and the Press*. Keele: University of Keele, p. 71-120.
- (1986). «The impact of advertising on the British mass media». A COLLINS, Richard i altres (eds.). *Media, Culture and Society. A Critical Reader*. Londres: Sage Publications, p. 309-335.
- DAYAN, Daniel; KATZ, Elihu (1995). *La historia en directo*. Barcelona: Gustavo Gili.
- DIEZHANDINO, P.; BEZUNARTEA, O.; COCA, C. (1994). *La élite de los periodistas*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- ELSTER, Jon (1990). *Tuercas y tornillos: una introducción a los conceptos básicos de las ciencias sociales*. Barcelona: Gedisa.
- ERICSON, Richard V.; BARANEK, Patricia M.; CHAN, Janet B.L. (1987). *Visualizing Deviance: A Study of News Organization*. Toronto: University of Toronto Press.
- (1989). *Negotiating Control: A Study of News Sources*. Toronto: University of Toronto Press.
- (1991). *Representing Order: Crime, Law, and Justice in the News Media*. Milton Keynes, Open University Press.
- ESSER, Frank (1998). «Editorial Structures and Work Principles in British and German Newsrooms». *European Journal of Communication*, vol. 13, núm. 3, p. 375-405.
- FOUCAULT, Michel (1978). *Historia de la sexualidad*. Madrid: Siglo XXI.
- FRIEDMAN, Sharon M.; DUNWOODY, Sharon; ROGERS, Carol L. (eds.) (1986). *Scientists and Journalists. Reporting Science as News*. Nova York: The Free Press.
- GALLAGHER, Margaret (1995). «Gender Portrayal in European Broadcasting: Policies and Practice». UE/ECU. *Reflecting Diversity: The Challenge for Women and Men in European Broadcasting*. Londres, 3-5 de maig.
- GALLEGO AYALA, Juana; RÍO, Olga del (1994). *El sostre de vidre. Situació socio-professional de les dones periodistes a Catalunya*. Barcelona: Institut Català de la Dona.
- GANDY, Oscar H. (1982). *Beyond Agenda Setting: Information Subsidies and Public Policy*. Nova Jersey: Ablex Publishing Company.
- GEERTZ, Clifford (1987). *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa.
- GOLDING, Peter; MURDOCK, Graham (1979). «Ideology and the Mass Media: the Question of Determination». A BARRET, M. i altres (eds.). *Ideology and cultural production*. Nova York: St. Martin's Press, p. 198-224.

- HEDSTRÖM, P.; SWEDBERG, R. (1998). «Social mechanisms: theoretical status and use in sociology». A HEDSTRÖM, P.; SWEDBERG, R. (eds.). *Social Mechanisms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JACOBS, Ronald N. (1996). «Producing the news, producing the crisis: narrativity, television and news work». *Media, Culture & Society*, vol. 18, p. 373-397.
- LÜNENBORG, Margaret (1996). *Journalistinnen in Europa: eine International vergleichende Analyse zum Gendering im sozialen System Journalismus*. Oplanden: West-deutscher Verlag.
- MELIN-HIGGINS, M.; Djerf Pierre, M. (1998). «Networking in newsroom. Journalist and gender cultures». *Paper of AIERI*. Glasgow.
- MILLEN, D. (1997). «Some Methodological and Epistemological Issues Raised by Doing Feminist Research on Non-Feminist Women». *Sociological Research Online*, vol. 2, n. 3, <http://www.socresonline.org.uk/socresonline/2/3/3.html>
- MONTERO, María Dolores (1994). *La informació periodística i la seva influència social*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- NELKIN, Dorothy (1990). *La ciencia en el escaparate*. Madrid: Fundesco.
- (1991). «Selling science: scientists in search of a press». A *Periodismo científico. Un simposio internacional*. Barcelona: Fundación Dr. Antonio Esteve.
- ORTEGA, Félix; HUMANES, Mª Luisa (2000). *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Barcelona: Editorial Ariel.
- PETER PETERS, Hans (1995). «The interaction of journalists and scientific experts: cooperation and conflict between two professional cultures». *Media, Culture & Society*, vol. 17, p. 31-48.
- SCHLESINGER, Philip (1990). «Rethinking the Sociology of Journalism: Source Strategies and the Limits of Media-Centrism». A FERGUSON, M. (ed.). *Public Communication: The New Imperatives*. Londres: Sage, p. 61-83.
- SCHLESINGER, Philip; TUMBER, Howard (1994). *Reporting Crime. The Media Politics of Criminal Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- SHOEMAKER, Pamela J. (1991). *Gatekeeping*. Newbury Park: Sage.
- SHOEMAKER, Pamela J.; REESE, Stephen D. (1994). *La mediatización del mensaje*. Mèxic, D.F.: Diana.
- SORIANO, Jaume (1998). *La producció informativa en un context de comunicació especialitzada*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesis doctoral.
- VAN ZOONEN, Liesbet (1994). *Feminist Media Studies*. Londres: Sage.
- VEYNE, Paul (1984). *Cómo se escribe la historia. Foucault revoluciona la historia*. Madrid: Alianza Universidad.
- WEAVER, David H.; WILHOIT, G. Cleveland (1986). *The American Journalist: A Portrait of U.S. News People and their work*. Bloomington: Indiana University Press.
- ZELIZER, Barbie (1993). «Journalist as Interpretative Communities». *Critical Studies in Mass Communication*, vol. 10, núm. 3, p. 219-237.

Jaume Soriano és professor del Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació de la UAB. La tasca investigadora que ha desenvolupat durant els últims anys busca aplicar els mètodes i els enfocaments propis de la sociologia del coneixement a l'estudi empíric de la professió i la producció periodístiques.
